

„HASZONVÉT”*

KULTURÁLIS HELYI ÉRTÉKEINK HASZNOSULÁSA MA

KUKUCS PROGRAM BALMAZÚJVÁROSON

Ma, amikor egyszerre újulnak meg rendszerek és felfogások, „fundamentumok és vértelkek”,¹ irányok is, fontos, hogy azokkal a fogalmakkal, melyek a szakmánkat meghatározzák és pozícionálják, tisztában legyünk. Ha ezt a rendrakást nem tesszük meg magunk körül, akkor hiába terítjük le egy újabb lepellel a rendetlenséget, mert az újraképződik, mint az illegális szeméttelarakók, ahová már csak megszokásból is leteszik az emberek a szeméttüket, hiába takarítják el azt mások.

Ebben a munkában csak néhány meghatározó fogalommal foglalkozom, remélhetőleg többen, több másikkal folytatni fogják. Olyan fogalmakkal, amelyek tisztázása hozzásegít ahhoz, hogy a helyi közösségek – ahogyan Ditzendy Károly Arisztid fogalmazott cikkében² – globális kihívásokra adhasanak helyi válaszokat. Megpróbálom bemutatni, hogy egy alapvető fogalom hogyan jelenik meg a mindennapokban, illetve egy olyan rendszerben, amelyetől várják, hogy fenntarthatóvá tegye a kulturális örökségek létét.

A fogalmak, melyeket a fenti témával kapcsolatban felidézek, igen szerteágazóak, ha arra gondolunk, hogy

magára a kultúra fogalmára több mint háromszáz meghatározás született. Az, hogy a *helyi érték*, illetve maga az érték fogalma pedig még problematikusabb a szubjektivitása miatt, csak nehezíti a dolgunkat. Amit mindenképp értelmezniünk kell a fenti témával kapcsolatban, a turizmus, hiszen olyan programok kidolgozása a cél a legtöbb településen, amely elsődlegesen a helyi közösségnek, de másodlagosan a helyben őrzött emlékek megismerésére fogékony, ezért utazni is hajlandó közönség számára is megvalósítható. Ezáltal segíti a helyben értékként kezelt dolgok hasznosulását.

Kultúrakutatók, antropológusok, néprajzosok, történészek, régészek sokféleképpen értelmezik a kultúra fogalmát. Amely fogalommagyarazat talán a legjobban kifejezi, az a következő: a kultúra vagy civilizáció, tágabban vett etnográfiai értelemben, az a komplex egész, amely magába foglalja a tudást, a hitet, a művészetet, az erkölcsöt, a törvényt, a szokást és minden más képességet és sajátosságot, amelyre az ember a társadalom tagjaként tesz szert.³ Tehát mindenképp közösséget feltételez, és annak működésére adott válaszok összessége az, ami kultúraként megfo-

galmazható. Ezt minden esetben szem előtt kell tartani.

Mivel a társadalmunk az elmúlt néhány évtizedben szinte teljesen atomizálódott, nem tud megegyezésre jutni az érték fogalmában és a fogalom tárgyiasultságában sem, ezért előállt a mára tanmeseivé vált béka esete.⁴ A globalizált társadalomban az ember, mint egyén jelenik meg, így az egyes ember magának alkotja meg a saját értékfogalmát, míg egy közösség a tagjainak teszi ugyanezt, ám ezek a közösségek azok, amelyek az individualizmus által igen terheltek, ha egyáltalán vannak élő, szerves közösségek. Sajnos egy olyan probléma is felerősödött, amely egy olyan valaminek a hiányát jelenti, melyet Clifford Geertz, mint kulturális rendszert definiált, ez pedig a józan ész.⁵

A mai vidéki társadalom, ezt a szerves közösség adta erejét még nem veszítette el teljesen. Ezek azok a közösségek, amelyek nemcsak maguknak, hanem a tágabb, helyi társadalom számára is meg tudják fogalmazni, hogy a saját környezetükben melyek azok az elemek (szellemi, fizikai), amelyek értékként jelennek meg.

* vét (főnév) A hozzájutás, részesedés, vásárlás cselekedete, tárgya, vagy eredménye; vétel, vevés (húsvét, részvét, utánvét, búcsúvét, hasznóvét).

1 Györffy István: Az alföldi parasztház c. könyvéből: ... „az alföldi magyar *fundamentumot* sem igen rak”. ... „a tető két végén, a mestergerenda alatt egy kis *vértelket* (oromfalat) hagytak.”

2 Ditzendy Károly Arisztid: Társadalompolitika és közösségi művelődés: új kihívások – Vázlatok a közösségi művelődés új útjaihoz In: Szín – Közösségi Művelődés 17/5.

3 Burnett Tylor, Edward: Primitiv culture (London 1871.) In.: Paul Bohmann – Mark Glazer szerk.: Mérföldkövek a kulturális antropológiában. Budapest, 1997.

4 A történet arról szól, hogy ha egy békát a forró vízbe dobunk, akkor az kiugrik, de ha hideg vízbe tesszük, és elkezdjük azt melegíteni, akkor megfő. Nevezhetjük a folyamatot globalizációnak is, így mégis érthetőbb.

5 Geertz, Clifford: Az értelmezés hatalma. Budapest, 1994. 217-304 p.

Fontos, hogy ezekhez mindig kapcsolódik jó irányú emberi tulajdonság, mint a büszkeség, tisztelet, megbecsülés stb. Így az érték valaminek megbecsült volta: valamely anyagban, tárgyban, eszközben az a jelleg, tulajdonság, hogy valamely szükségletet elégít ki, és az egyén vagy a társadalom részéről megbecsülésben részesül. Ha személyben, közösségben, emberi cselekvésben, alkotásban gondolkodunk, akkor a társadalmi élet és a kultúra szempontjából becses, s ezért az egyéntől és a közösségtől nagyra tartott tulajdonság.⁶

Hogy ez valóban értéként tudjon megjelenni, ahhoz kell egy területileg is behatárolható egység, melyben az elkeletkezett, annak a területnek a sajátja. Így már el is érkeztünk ahhoz, hogy miért és miként határolhatók el a Kárpát-medencében egyáltalán tájegységek. Azért, mert ugyanazon szabályrendszereken belül olyan kulturális jegyeket, változatokat hordoznak, melyek egyrészt megkülönböztetik a körülötte levő területektől, másrészt azok abban a kontextusban csak ott találhatók meg. Így a

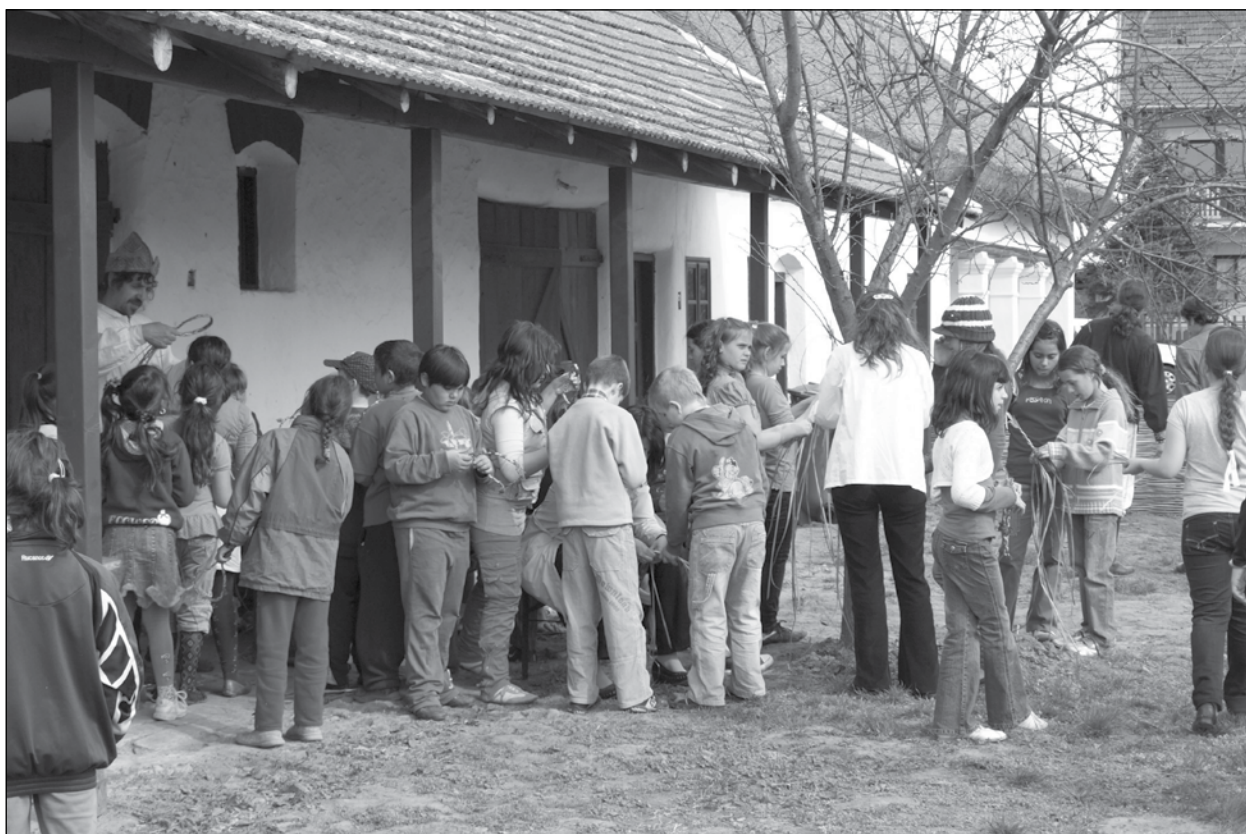
helyi érték fogalmát mindjárt könnyebb is körbehatárolni.

A helyi érték úgy értelmezhető, hogy egy helyi közösség által nagyra tartott tulajdonsággal felruházott anyagi vagy szellemi termék.

A helyi közösség értelmezése pedig számomra a következő, mely néprajzi meghatározásból indul, de minden területre aktuális: a társadalom tagozódásának fontos rendezője a lakóhely, ami nem csupán térbeli, hanem lokális társadalomszervezeti meghatározottságot is jelent. Olyan társadalom ez, ahol mindenki tudja a helyét a lokális hierarchiában, ahol az emberek személyes ismeretségben, napi, gyakori kapcsolatban állnak egymással.⁷ Helyi értéként pedig az fogható fel, amelyet a helyi közösség egy, a kulturális sajátosságából, annak meghatározójaként létrejött élethelyzetre való reagálásként, válaszként adott (dal, zene, tánc, mese, díszítőművészet, tárgyi kultúra). Értékké ezek

a válaszok akkor válnak, amikor azt az adott közösség többsége elfogadta, azt a használatával, formálásával szentesítette.

Ezeknek a feltárása alapja a sokirányú fejlesztéseknek. Ha ezeket egy közösség összegyűjti, akkor azokat egyrészt a mai intézményesült formák számára is átadhatóvá tudja tenni (oktatási intézmények, alkotócsoportok, egyéb kisközösségek – akik a legtöbb helyen a közművelődési intézmény szárnyai alatt működnek –, civil szervezetek), másrészt a településen egyéb irányú, akár infrastrukturális fejlesztések alapjait is jelenthetik. Ugyanis Mindenképp mellette kellene állnia a humán fejlesztéseknek is az infrastrukturális mellett, ez által a fejlesztések elfogadottsága is növekedne az adott településen. A közösség büszke lesz rá, megerősíti benne a bizalmat a fejlesztő iránt. Elgondolkodtató, hogy egy-egy tanulmányért, amelyet a pályázatok benyújtásához készíttetnek az önkormányzatok, mennyit fizetnek, miközben nem túl sok településnek van történeti, néprajzi,

6 Bárczi Géza – Országh László et al.: A magyar nyelv értelmező szótára. Harmadik kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 443-444.

7 Fél Edit 1948. In.: Magyar Néprajz VIII. Társadalom

népismereti monográfiája. Ha ezeket elkészítenék – ugyanezekből a forrásokból is lehetséges, és akkor már a szakemberek is foglalkoztatva vannak, a diákoknak megvan a terepgyakorlat stb. –, akkor egy ilyen munka sokkal jobban hasznosulhatna, nem csak egy adott tevékenység megvalósításához lenne kapcsolható. De ha nem is monográfia, akkor is lehetne egy tudományos igényű megírt füzet-, kiadványsorozat, amely már a helytörténet iránt érdeklődőknek, az adott településre látogatóknak is forrásként szolgál a település megismerésében. És itt máris kapcsolódunk a turizmushoz, mely területen szintén kamatoztatható ez a folyamat és a program, mely ehhez az értékfeltáráshoz, -bemutathoz kapcsolódik.

A tanulmánynak nem célja, hogy végtelenségig kibontsa a fentiekben meghatározásra került fogalmakat, hanem inkább az, hogy ezek tisztázásával a megértését segítse annak a folyamatnak, amely életre hívta a következőkben ismertetett programot.

HELYI KÖZÖSSÉG ÉS TURIZMUS

Sokan kapcsolni szeretik a programokat mindig valamilyen „turisztikai” eseményhez, illetve a meglévő erőforrásait tekintik a turisták célpontjának. A legtöbb esetben ezek statikusan állnak önmagukban, nem kapcsolódik

hozzájuk egyéb esemény, vagy ha igen, akkor csak időszakosan. Ez egyébként fakad már magából a turisztikai fogalomrendszer hozzáállásából. Mely szerint turizmus alatt egyrészt az ember állandó életvitelén és munkarendjén kívüli valamennyi helyváltoztatást és tevékenységet értjük, bármi legyen azok konkrét indítéka, időtartama és célterülete. A turizmus másrészt az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi-technikai és szervezeti feltételek, valamint szolgáltatások együttese.

Ez a fogalom tehát igények kielégítésére jött létre. Mára ez egy akkora rendszerré vált, amely sajnos „átesett a ló túlsó oldalára”. Mivelhogy ebbe a fogalomba gyakorlatilag minden belefér, amit az ember végez a munkáján, és a háztartásában foglalkozkodáson kívül, így egy olyan iparág jött létre, melynek sajnos nem a helyi érték és közösség alapú – mondjuk így – „termék” a fontos, hanem hogy e mellé milyen infrastruktúrát képes tenni. Természetesen hatalmas fejlesztésekkel, amelyek a legtöbb esetben fenntarthatatlanok. A hangsúly mára az infrastruktúrán van. Az már másodlagos szempont, hogy azt a közösséget, mely egyébként az alapjait tette le annak a bizonyos értékű dolognak, amelyre fejlesztenek, kihagyják az egészből. Senki nem gondol arra, hogy az egész folyamatnak fordítva kellene működni. Mégpedig úgy, hogy a helyi

közösség megerősítésével, értékítéletének, -rendjének a visszaállításával fejlődhetne az a „termék” „termékké”. Ha erős a közösség, képes arra is, hogy az értéke mellé létrehozza a szervesen működő infrastruktúrát.

A kulturális turizmust már cizelláltabban fogalmazzuk meg az erre vonatkozó stratégia.

A kulturális turizmus olyan piacképes turisztikai termék, amely iránti kereslet fő motivációi az anyagi- (tárgyi) és szellemi értékek megismerése. Tematikus elemei az alábbiakhoz kapcsolódnak: épített örökségek, világörökségi helyszínek, nemzeti és történelmi emlékhelyek, szellemi örökségen alapuló vonzerők (múzeumok, gyűjtemények, könyvtárak, színházak, rendezvényhelyszínek, történelmi személyekhez köthető emlékek), tematikus útvonalak, hagyományok megismerése, turisztikai vonzerőt jelentő rendezvények, vallási, hitéleti motivációjú utazások, kortárs kultúra és kreatív kultúra.⁸

Itt is többször találkozunk a kultúra fogalmával. Hozzáteszem, ha *kulturális turizmus*, akkor arra irányul, hogy a helyi társadalom „hitét, a művészetét, az erkölcsét, a törvényeit, a szokásait és minden más képességét és sajátosságát, amelyre az ember a társadalom tagjaként tett szert” megismerje, és azt, amit ez által létrehozott.

Eszerint más irányú a kulturális turizmus a tömegturizmussal szemben!

A jelenlegi rendszerben működő kulturális turizmusból is, mint a tömegturizmusból, minden esetben erősebb a keresleti oldal, és a kínálati oldalt mind ehhez akarják alakítani, a fejlesztéseket ennek a szemléletnek alárendelni. Ez megfelel a tömegkommunikációs folyamatok által gerjesztett, Durkheim-i kulturális szociológia egyik alapvetésének, miszerint: „kulturális kódok kreatív felhasználásával a társadalom és a média rítusain keresztül egymással rivalizáló, új, profán mítoszok születésének (bulvár – M.TJ) vagyunk tanúi napjainkban is. Ezeken keresztül éljük át és értelmezzük a társadalom morális problémáit, és ezekből választjuk ki a társadalom többsége, de sohasem az egésze számára a leginkább elfogadható magya-

rázatokat.”⁹ Tehát mind igényeket akar kielégíteni, melyeket nem az organikus közösségek támasztanak tagjaik elé, hanem egyéb külső tényezők, melyek a tömegek felé hatnak, és a legnagyobb tömeget képviselők a célcsoportja, ezért a kommunikációját és jelképrendszerét a végtelékig egyszerűsíti, banálisá teszi, hogy mennél több embert a befolyása alá vonhasson, hogy az érték megítélését ezen a „szűrőn” keresztül engedje át.

Az a meglátásom, hogy a szakmánk tudja igazi tartalommal megtölteni a turizmus rendszerét is azáltal, hogy a helyi közösségeket segíti, hogy azok be tudjanak abba kapcsolódni. A településeken kulturális és közösségi centrumként megjelenő intézményeknek ez feladata is. Még inkább előnye, hogy ez egy kiépített, működő rendszer, melynek fontos funkciója az értékkeltetés, megőrzés és átadás. Nem kifejezetten hagyományőrzésről van szó, hiszen Halmos Béla szavaival élve: „a néphagyományt nem kell őrizni, hiszen nem rab, nem kell ápolni, mert nem beteg. A néphagyományt meg kell élni.”

Meggyőződésem, hogy a szakmánknak nem az a feladata, hogy csak kielégítse a jelenlegi tömegfolyamatok folyamánként támasztott, létrejött igényeket, hanem teremtsen meg azokat a saját eszközrendszerével. Segítse munkájával azokat a közösségeket, amelyek képesek értéket létrehozni, a meglévőt értékékként kezelni. De a fontossága az organikus fejlődésben van, abban, amit létrehoznak a közösségek, és ezt hajlandóak másnak is megmutatni. Így érhető el a legoptimálisabb állapot, mely a helyi közösség és a turizmus rendszere között létrejöhét.

PROGRAMUNK ELŐZMÉNYE

A program kitalálásakor serkentett bennünket, hogy a környékünkön nincs olyan programcsomag, mely a lehető legnagyobb körben lefedné a fellelhető erőforrásainkat. Egy olyan program kitalálása volt a cél, ahol a

kulturális örökségünkre rá tudunk építeni egy olyan rendszert, mely a mai kor elvárásainak megfelelően, emésztetően tudja tárolni a kulturális értéket, és talán rá is irányítja egy kicsit a helyi közösségek figyelmét. A kidolgozásakor szempont volt, hogy több ágazatban működő tevékenységek is integrálva legyenek, mint a vállalkozói szféra, a kulturális intézményhálózat (múzeum, emlékhely, könyvtár, közművelődési intézmény), civil szféra, kézművesek. Lényeges volt az is, hogy könnyen adaptálható legyen más területek, települések számára is.

Azt tapasztaljuk általánosságban – vannak azonban kimagasló szellemi töltettel rendelkező programok is –, hogy számos esetben a kulturális, főleg épített örökségeink kizárólag önállóan állnak termékként (gondoljunk a várakra, ahol legtöbb esetben maga a vár megtekintésének élményével lehet csak beérni, legtöbbször nem kapcsolódik hozzá olyan foglalkoztató program, mely kiaknázza a programlehetőségeket) a turizmusban. A turisztikai programcsomagok mindig nagyon szép ívet írnak le, hogy mit mivel lehet összekapcsolni a hasznos kikapcsolódás érdekében, de azt tartalommal már nem mindig látják el, és a résztvevők nincsenek – a csomagkidolgozó közvetítésével – összehozva. Egy kulturális út kidolgozásakor nem térképezik fel kellőképpen a lehetőségeket, és a szervezőmunkát a tartalomkialakítással együtt kihagyják (ennek a folyamatnak vet véget egyébként az, hogy turisztikai térségek önálló desztinációt¹⁰ hozhatnak létre, sőt ez most már támogatott is, hazai társfinanszírozású európai uniós forrásokból).

De mindezt meg kell előznie egy leltár létrehozása, mely a helyi, térségi értékeket számba veszi. Magyarországon az összeshez képest nagyon kevés településen készült „leltár” a kulturális örökségekről, sajátosságokról (hívhatjuk monográfiának is), illetve ha van is, azt nem aktualizálják, azok bemutatásának lehetőségeire senki nem dolgozott ki egységes programot. A Magyar

Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja 2003-tól 2010-ig jelentette meg a tizenkét Kárpát-medencei régióinak természeti, társadalmi, települési és gazdasági állapotáról szóló sorozatot, mely jó kiindulásként szolgál, hogy módszereit alkalmazva egy-egy település, tájegység monografikus igényű, fejlesztési szándékokban is felhasználható munkái szülessenek.¹¹ Ennek koordinálása is lehetne – a régi új közigazgatási rendszer szerint – egy járási központi kulturális intézmény egyik feladata. Ha ez megvan, akkor lehet adaptálni a programot, bármilyen kulturális örökségre (épített, szellemi, természeti) vagy több összekapcsolására. Ennek a gondolatnak a kikristályosodását elősegítendő, egy TÁMOP pályázat keretében szaktábort szerveztünk múlt év elején néprajzos egyetemi hallgatók közreműködésével, helyi fiatalok bevonásával annak érdekében, hogy minden érték össze legyen gyűjtve, fel legyen térképezve, legyen dokumentálva, és szülessenek erről írások, szakdolgozatok. Ezt a tábort ezután is minden évben megszervezzük. Ez jó egyrészt a diákoknak, hiszen teregyakorlatukat e tábor keretében tölthetik – intézményünk és a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke között létrejött megállapodás értelmében –, a Hortobágy kapujában. Másrészt jó a településnek, hiszen az eddig még fel nem tárt kulturális értékek is napvilágra kerülnek. Az iránymutatást ehhez meg tudják adni a helyi kulturális intézmények (ez egyébként dolguk is), meg tudják szervezni az ottlétet, meg tudják mondani, hogy kihez, kikhez menjenek „beszélgetni”, „gyűjteni”, milyen témában kik a kompetensek. Ez már elindíthat egy olyan folyamatot is, amikor teljes társadalmelemzésre törekedhetünk, és a gyűjtések feldolgozásával olyan válaszokat kaphatunk mai társadalmi problémákra, melyek voltak már népünk életében, és alkalmazhatóak a mai mindennapokban is. Ezeket a kezdeményezéseket egyéb formákban is támogatni kellene, főként nemzeti forrásokból.

9 Császi Lajos – A rituális kommunikáció neodurkheimi elmélete és a média In.: Szociológiai Szemle 2001 3-15.p.

10 A desztináció fogalma: Turisztikai attrakciókkal, intézményekkel, szolgáltatásokkal bíró hely, amit a turista vagy annak egy csoportja látogatásra kiválaszt, és amit a turisztikai kínálati oldal piacra visz, értékesít. (WTO, 1993) Desztináció, a turista szemszögéből: „élmények ígérete”. Desztináció, a szolgáltatók oldaláról: turisztikai fogadó terület (tudatosan, hálózatba szervezett szolgáltatások), a versenyre, a vevőigényekre irányuló, fókuszáló turisztikai együttműködés. (A Szerk.)

11 A Kárpát-medence régiói 1-12. 2003-2010 Budapest – Pécs, szerk.: Horváth Gyula, Hajdú Zoltán, Rechnitzer János, Beluszky Pál, Nagy Imre, Baranyi Béla, Nagy Gábor, Szirmai Viktória

egyszerűen régészeti lelőhelyek, más szempontból is felbecsülhetetlen kultúrtörténeti kincseink. Hozzájuk történeti mondák, néphagyományok, hiedelmek fűződnek; nevük régi falvak, események, határrészek, vizek, növények, állatok, személyek emlékét őrzi; lejtőiken értékes növénygyűjtemények húzódnak meg; ősi vizeket, utakat kísérnek, régi határok nyomvonalai haladnak át rajtuk, ősi településeket, középkori templomokat rejtnek magukban...". Tanúskodnak a letűnt korok emberének a tájhoz fűződő kapcsolatáról, életmódjáról, ugyanakkor meggyőzően vallanak az egykori vízi világról is.¹⁶

Környékünk, azaz Balmazújváros határának nevezetesebb halmjai: Kárhozat, Vinnyó, Brassó, Tök, Filagória, Nagy Szálka, Nyíregyháza, Meggyes, Nyerges, Templomos, Kis- és Nagy Tacsiló.

KUKUCS (KURGÁN KUTATÓ CSOPORTMUNKÁK) PROGRAM – KONKRÉT PÉLDA

A program első elemeként lovasfogattal – és így már az egyre jobban eltűnő magyar fogatos hagyományokat is éltetjük – vagy gyalogtúra keretében (ebben az esetben természetesen az összes többi helyszín elérése is így történik) ellátogatunk az egyik kiválasztott halomhoz, ahol megismerkednek a résztvevők a halom történetével, kulturális, természeti értékével, a hozzá kapcsolódó folklórhagyományokkal. A halom-látogatást követően „visszakocsizunk” Balmazújvárosra, ahol az egykori lődomb területén az egyik helyi környezetvédelemmel és hagyományőrzéssel foglalkozó civil szervezet – Balmazújvárosi Környezetvédelmi Csoport (az egyesület egyik kiemelkedő programja a „Kunhalomvédelem”, mely a Hortobágyi Nemzeti Park területén lévő kurgánok oda

Minden településen vannak épített örökségelemek. A program ezek bemutatására, ha több is van, összekapcsolására ad lehetőséget. A program aktív részvételt igényel a résztvevőktől. Elsősorban a fiatal korosztályt és a családokat célozza meg.

A programunk elnevezése – Kurgán¹² Kutató Csoportmunkák (KuKuCs) – épített örökségelemekhez kötődik. Ezek az Alföldet betérítő halmok (tévesen kunhalmok). Ezek létre épül programunk.

A HALMOKRÓL

A kunhalmok első szabatos definícióját Györffy István fogalmazta meg 1921-ben. Állítása szerint a kunhalmok „5-10 méter magas, nem nagy területen fekvő, messziről lapos, kúp vagy félgömb alakúnak látszó emelkedések, amelyek legtöbbször víz mellett, de ármentes helyen terültek el, s nagy százalékban temetkezőhelyek, sírdombok, őr- vagy határhalmok”.¹³

Tóth Albert, a kunhalmok elkötelezett kutatójának meghatározása

szerint „kunhalomnak” tekinthetünk minden olyan mesterségesen keletkezett, a térszínből érzékelhetően jól kiemelkedő magaslatot, ami keletkezési korától, funkciójától, földrajzi fekvésétől függetlenül „halomszerű” formakincse a síksági tájnak¹⁴. Eredetük kapcsán számos vita bontakozott ki még a XX. században is. Egyesek úgy vélték, hogy a halmok természetes eredetű képződmények az Alföldön, amelyek egykori tengerelöntés, vagy a szél, a jég munkája nyomán keletkeztek. Napjainkra a vita eldőlt, a régészeti, talajtani vizsgálatok egyértelműen megállapították a kunhalmok mesterséges eredetét. A kunhalmok azonban elsősorban régészeti objektumok, noha többségük feltáratlan. Mégis, különleges értéket képviselnek, hiszen egy-egy tell (lakódomb) akár már a kőkor embere által megült település emlékeit is magában rejtheti, és akár évezredek át folyamatosan otthont adva az egykori embereknek őrizte meg az emberiség kultúrájának egy-egy értékes szeletét.¹⁵

Bede Ádám egyesíti a fenti néprajzi és régészeti szemléletet: „nem

¹² A kurgán a halomsír egyik fajtája, amikor egy fedett, de nem feltöltött gödörsír fölé emelnek halmot.

¹³ Kunhalmok. Szerk.: Tóth Albert. Alföldkutatásért Alapítvány – Kisújszállás 1999.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Bede Ádám – Szentes halmjai, 2008 Szentes, 110 p.

nem illő növényfajok eltávolításával, a halmok karbantartásával foglalkozik, elsősorban nyári táborok keretében) – fenntartásában egy íjaspálya, és egy X. sz.-i bemutató terület működik. Itt van kialakítva egy régészeti feltárás rekonstruált helyszíne. Több halom történetéhez hozzátartozik, mint azt fentebb írtam, hogy temetkezési helyként szolgált. Ezek közül többet fel is tártak. Manapság az autópályák, -utak építése kapcsán többször hallunk arról, hogy régészeti leletek kerülnek elő az említett területekről. Sokan kíváncsiak arra, hogy hogyan. Ezt próbáljuk meg bemutatni. A csoportok egy „ásatáson” vesznek részt, ahol agyagedény darabokat, nemeztakaró darabokat, bőrből készült esztergályokat, fém eszköz darabokat találhatnak meg a rekonstruált ásás helyszínén (hogy mit, annak a későbbiekben jelentősége lesz). Ezekkel a kiemelt „leletekkel” „átkocsizunk” a helytörténeti múzeumba, hiszen optimális esetben ebbe az intézménybe kerülnek a helyben talált és restaurált elemek további feldolgozásra, kutatásra. Úgy gondolom, ez is egy érdekes momentum, hiszen sokan nem tudják, hogy mi történik ekkor a tárgyi emlékekkel, mit is csinál egy muzeológus, egy restaurátor. A múzeumban a talált „leletnek” múzeumpedagógiai foglalkozás keretében meghatározzák a korát, hogy mely időszakra jellemző a forma, esetleg a díszítés, itt megismerkednek az adott korról is a résztvevők, a múzeumban őrzött gyűjteményen keresztül. Ezután rekonstruálják magát a tárgyat, először természetesen rajzban elkészülnek a tervek. A rekonstrukció „tervek” után a következő állomás a kézműves mester műhelye. Azt, hogy milyen műhely, az határozza meg, hogy milyen „leletet” találtunk (ezt előre lehet egyeztetni, hogy milyen talájanak). Ha cserépdarab, akkor fazekasműhely, ha bőrdarab, bőrműhely, ha nemezdarab nemezműhely, ha fém, akkor kovácsműhely, ha vászon, szövőműhely. Ez ahhoz igazodik, igazodhat, hogy az adott településen milyen kézműves mesterek tevékenykednek. Egyébként a vesszőfonás is bemutatható, hiszen voltak olyan kultúrák a Kárpát-medencében, melyek a halmokban elhelyezett sírkamráik oldalát ezzel a technikával „falazták”. A mú-

zeumban elkészített rekonstrukciós tervek alapján elkészítik az adott tárgyat, természetesen korhűen, azokkal a díszítőelemekkel, amelyek az adott korra, kultúrára jellemzőek voltak. Az elkészített tárgyakat a résztvevők magukkal vihetik a végén, így a kutatók, alkotás élményén, a kapott ismereteknél egy tárgyi emlékekkel is gazdagodnak. Mivel a program egész nap tart, a csomagnak része egy étkezés is. Ezen keresztül van bevonva a vállalkozói szféra is a programsorozatba, és a gasztronómia is megjelenik a programunkban. A foglalkozások bővíthetők, amely bővíthetőség korosztálytól függ. A programba be lehet vonni a könyvtárat is, mely a legtöbb esetben rendelkezik helytörténeti anyaggal, mely a múzeumokban nem feltétlenül található meg. Az itt elhelyezett dokumentumok böngészésével mindenképp kiegészítendő egy középiskolás korosztály számára a program. Ez serkenti a helyi történettel, honismerettel foglalkozó csoportok, intézmények munkáját, hiszen érdekeltté vannak téve abban, hogy fejlesszék a saját kínálatukat, részt vegyenek akár akciószerűen is a kidolgozott sorozatban. És elősegíti azt is, hogy a gyerekek számára helyi foglalkoztató-füzetek jelenjenek meg.

A programsorozat előnye, hogy a helyi értékeken nyugszik, illetve hogy a helyi erőforrásokat alkalmazza. Az erőforrásokon belül értem a helyi intézményhálózatot, a helyi, tevékeny civil szervezeteket, a vállalkozókat, a helyi hagyományok őrzőit, átadóit, akármilyen formában is művelik azt (lehetnek magánszemélyek is), és természetesen, a helyi szellemi és épített kulturális örökség elemeit. Előnye az is, hogy mindenki a saját, akár törvényekben is meghatározott feladatát látja el (akinek szervezés a feladata, az azt, akinek az értékmegőrzés és átadás – múzeum, könyvtár – az azt, aki kézműves iparra adta a fejét, az azt, aki önként, alapszabályában vállalt feladatot, az azt, aki vállalkozóként melegkonyhát tart fenn, az azt). Nem kell senkinek sem egy másik, már meglévő intézményre rótt feladatot elvégezni, hiszen nem az a dolga. Ebben a rendszerben, ha mindenki tökéletesen elvégzi a működésében ráosztott tevékenységet, de együttműködik a többi

szférával, akkor a tevékenységében sikeres tud lenni, és a „statisztika is szép lesz”.

A programot már elemeiben többször megszerveztük, elsősorban nyári táborok alkalmával. A sikerek után gondoltuk, hogy egységes programcsomagot állítunk össze, és a lehető legszélesebb kört próbáljuk bevonni, mind a résztvevők, mind pedig a szolgáltatást nyújtók közül. Így találja meg a helyét ebben a programban a működő helyi oktatási, kulturális intézményhálózat (iskola, múzeum, könyvtár, művelődési intézmény), a vállalkozói szféra (csoportos étkeztetés, fogatos, egyes kézművesek), és a civil közösségek. Ezzel a programmal pedig, egy-egy település valóban meg tudja tölteni tartalommal a turisztikai attrakcióit.

Meggyőződésem, hogy a hasonló programok lehetnek az előmozdítói és motorjai a kulturális alapú vidékfejlesztésnek, hiszen érdekeltté válnak a helyi közösségek, hogy a saját közösségi értékeik mentén összefogjanak. Ennek az összefogásnak adhatnak alapot azok a meglévő kulturális intézmények, amelyek a helyi identitás megőrzésében érdekelték, és képesek megszólítani a működő közösségeket – a gazdaság és társadalom bármely szférájáról is legyen szó. Ennek azonban feltétele az is, hogy – egyáltalán – képes legyen egy helyi, egész települési közösség – bármilyen hatású – együttműködésre.